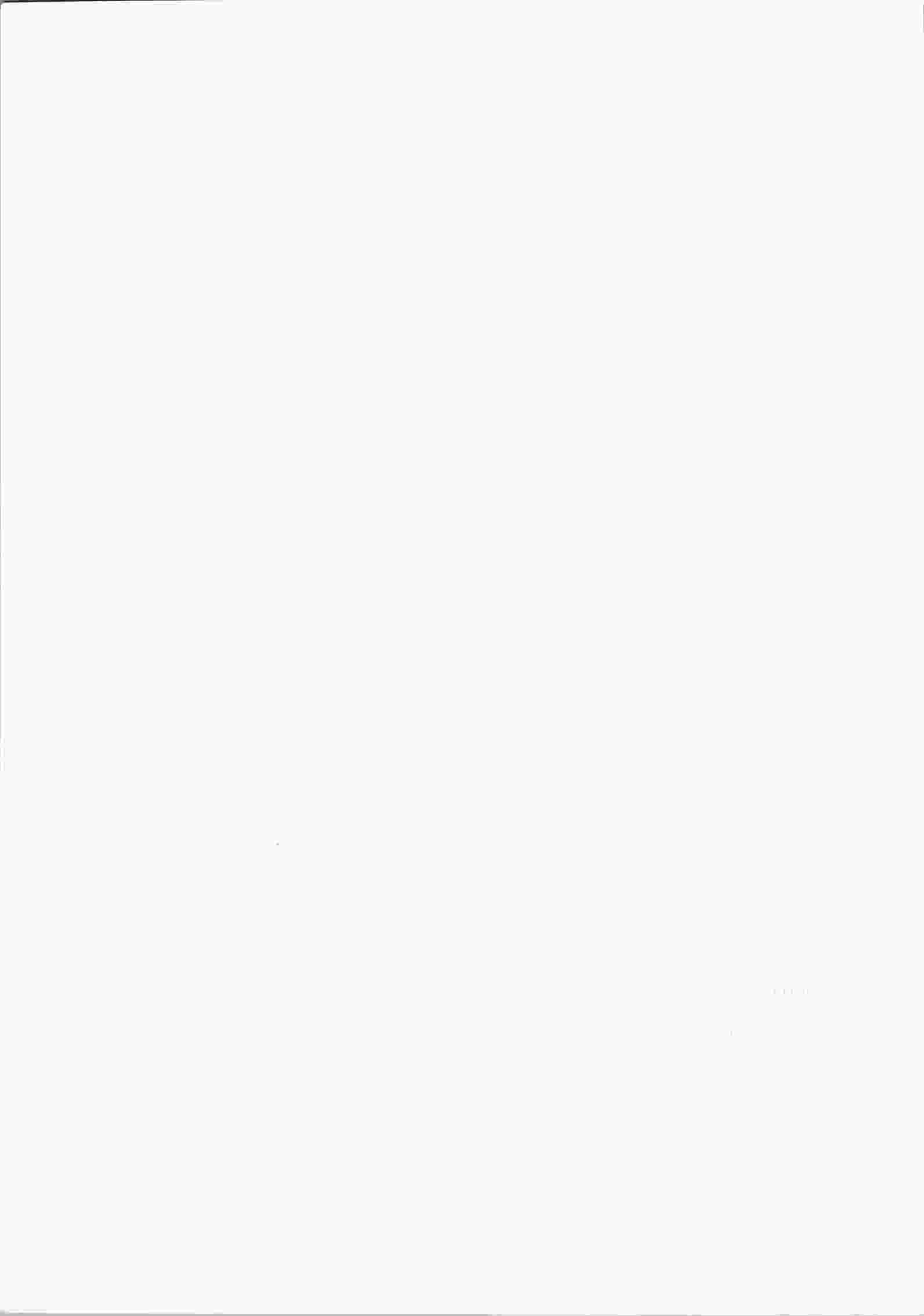

UDK 902
ISSN 1330-0644
VOL. 9. 1992.

P **riilozi**

Instituta za arheologiju u Zagrebu

Pril. Inst. arheol. Zagrebu
Str./Pages 1–180, Zagreb, 1992.

Časopis koji je prethodio
Prinosi 1.1983
Prilozi 2.1985 3–4.1986–1987 5–6.1988–1989 7.1990 8.1991

Nakladnik/Publisher

INSTITUT ZA ARHEOLOGIJU U ZAGREBU

Adresa uredništva/Address of the editor's office

Institut za arheologiju u Zagrebu
41000 Zagreb, Avenija Vukovar 68
Telefon/phone 041/517–874 i 537–669 fax 041/537–613

Glavni i odgovorni urednik/Editor in chief

ŽELJKO TOMIČIĆ

Redakcijski odbor/Editorial committee

MARIJA BUZOV, Zagreb	ZORKO MARKOVIĆ, Koprivnica
KORNELIJA MINICHREITER, Zagreb	BRANKA MIGOTTI, Zagreb
ŽELJKO TOMIČIĆ, Zagreb	ZDENKO VINSKI, Zagreb
Urednici	Članovi

Prijevod na engleski/English translation

BARBARA SMITH–DEMO i RAIKA MAKJANIĆ–DAVISON

Prijevod na njemački/German translation

BRANKA OHNIEC

Dizajn/Design

ROKO BOLANČA

Lektura/Language editor

ANTE STAMAC

Korektura/Proofreaders

MARIJA BUZOV i ŽELJKO TOMIČIĆ

Grafička priprema/DTP

D&N, Zagreb, Ozaljska 23

Tisak/Printed by

Tiskara "STUBA", Zagreb, Boškovićeva 18

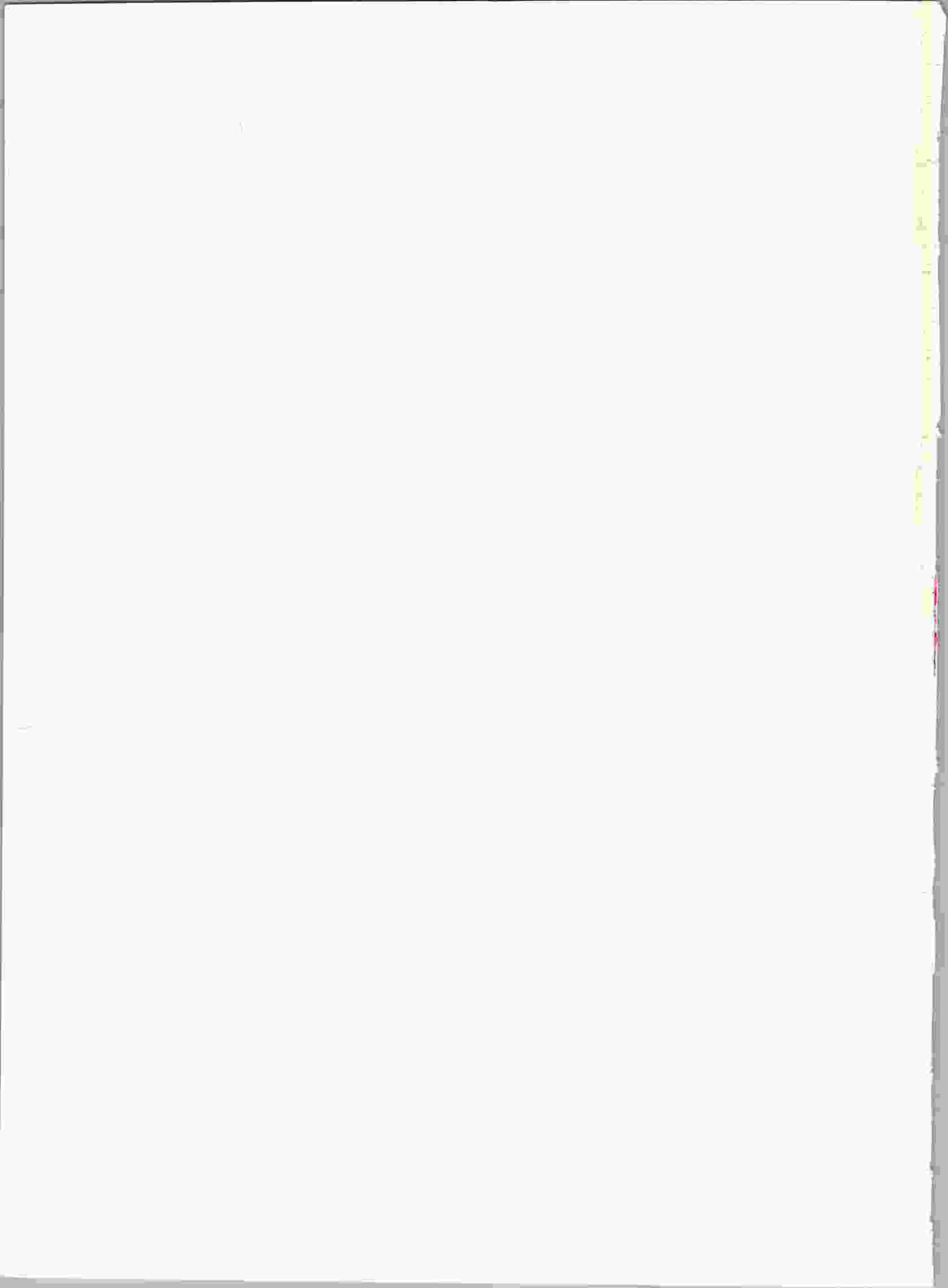
Naklada/Circulation

600 primjeraka/examples

Časopis izlazi jednom godišnje/Annual

Članci iz časopisa *Prinosi* i *Prilozi* su referirani u sekundarnim časopisima *GERMANIA Anzeiger der Römisch–Germanischen Kommission des Deutschen Archäologischen Instituts*, Verlag Philipp von Zabern, Mainz i *Bulletin de l'Association internationale pour l'étude de la mosaïque antique* — Bibliographie.
Centre national de la recherche scientifique (CNRS), Paris

Izdavanje časopisa novčano podupire
MINISTARSTVO ZNANOSTI REPUBLIKE HRVATSKE
41000 Zagreb, Strossmayerov trg 4

Sadržaj

Contents/Inhaltsverzeichnis

- ŽELJKO TOMIČIĆ
5 Predgovor
- Izvorni znanstveni radovi**
- KORNELIJA MINICHREITER
7 Kulturni predmeti starčevačke kulture u sjevernoj Hrvatskoj
- DUNJA GLOGOVIĆ
23 Noževi tipa Sv. Juraj
- JASNA ŠIMIĆ
37 Horizont kasnoga brončanog doba na lokalitetu "Gradac" u Sarvašu
- IVANČICA PAVIŠIĆ
49 Neki novi nalazi Virovitičke grupe iz Gačićta kod Virovitice
- BORIS ILAKOVAC
63 Jedan forum u rimskoj Saloni sigurno je poznat
- REMZA KOŠČEVIĆ
69 Rimsko-provincijalni metalni predmeti — prilog poznavanju oblika
- MARIJA BUZOV
91 Pjesnikinja Sapfo s Muzama na mozaiku iz Solina
- BRANKA MIGOTTI
101 Ranokršćanska biskupija *Scardona* (Skradin)
- ŽELJKO TOMIČIĆ
113 Nova istraživanja bjelobrdske kulture u Hrvatskoj

Stručni radovi

- SNJEŽANA VASILJ
131 Novčić Oite sa Ošanića
- HERMINE GÖRICKE-LUKIĆ
135 Prilozi poznavanju numizmatičke topografije Baranje
- TAJANA SEKELJ IVANČAN
153 Učestalost toponima kod srednjovjekovnih arheoloških nalazišta sjeverne Hrvatske

- ŽELJKO TOMIČIĆ
Preface/Vorwort

Original scientific papers

- KORNELIJA MINICHREITER
Kultgegenstände der Starčevo-Kultur in Nordkroatien
- DUNJA GLOGOVIĆ
Knives of Sv. Juraj type
- JASNA ŠIMIĆ
Horizont der späten Bronzezeit auf der Fundstelle "Gradac" in Sarvaš
- IVANČICA PAVIŠIĆ
Einige neue Funde der Virovitica-Gruppe von Gačićta bei Virovitica
- BORIS ILAKOVAC
On the Location of the Roman Forum in Salona
- REMZA KOŠČEVIĆ
Roman Provincial Metal Objects: A Contribution to Knowledge of Their Form
- MARIJA BUZOV
The Poetess Sappho with the Muses on a Mosaic from Solin
- BRANKA MIGOTTI
The Early Christian Episcopal See of Scardona (Skradin)
- ŽELJKO TOMIČIĆ
Neuere Erforschung der Bijelo Brdo-Kultur in Kroatien

Professional papers

- SNJEŽANA VASILJ
A coin of Oite from Ošanići
- HERMINE GÖRICKE-LUKIĆ
Beiträge zur Kenntnis der numismatischen Topographie Baranyas
- TAJANA SEKELJ IVANČAN
An Analysis of Toponyms at Mediaeval Archaeological Sites in Northern Croatia

Prikazi

MARIJA BUZOV

165 DR. ANTE ŠONJE

Putevi i komunikacije u prethistoriji i antici na području Poreštine i njihov odnos prema ostalim prometnim vezama u Istri, Poreč – Pazin 1991, str. 115, s 22 ilustracije

166 Diadora, sv. 12, Zadar 1990, stranica 417, zajedno s tablama, crtežima, planovima i kartama

170 DR. ANTE ŠONJE (1917–1981)

170 Bibliografija Ante Šonje (1953–1981)

175 Kratice

Book Reviews

Besprechungen und Anzeigen

Abbreviations/Abkürzungen

Noževi tipa Sv. Juraj

Knives of Sv. Juraj Type

Izvorni znanstveni rad
Prapovijesna arheologija
Original scientific paper
Prehistoric archaeology
UDK 903.211.8 (497.13) "6377"
Primljeno/received 20. 06. 1992.

Dr. DUNJA GLOGOVIĆ
Institut za arheologiju u Zagrebu
Avenija Vukovar 68
IIR – 41000 Zagreb

U članku je obradena grupa noževa iz Like i Hrvatskog primorja nazvana noževi tipa Sv. Juraj. To su dugački zakrivljeni noževi lijevani u jednodjelnom kalupu s naglašenim hrptom i rebrom. Svi uglavnom nose tipičan geometrijski ravnolinijski ukras. Nož iz Sv. Jurja ima djelomično očuvanu šuplju metalnu ručku. Oni su liburnsko, odnosno japodsko oružje kasnog brončanog doba, no u funkcionalnom se pogledu daju usporediti sa željeznim kratkim mačevima stupnja IIa C koji dolaze na području Caput Adriae i na suprotnoj italskoj obali u Picenumu. Ondje su izvršeni u fazi Istra III, odnosno Novilara II, pa je za noževe tipa Sv. Juraj predloženo datiranje u kasno 8. st. pr. Kr.

Zakrivljeni nož (T. 1, 1) iz Sv. Jurja (Jurjevo) pokraj Senja stari je nalaz i prvi je put objavljen krajem devetnaestog stoljeća u Ljubićevu *Popisu*. Nalaz je slučajna, a iskopan je u vinogradu u Dražici (LJUBIĆ 1889: 73, T. 10, 37). Površina noža je patinirana i oštećena, gravirani ornament se ne vidi dobro pa se kod svakog publiciranja pojavio s nekim novim ukrasnim detaljom. Jedino je pod povećalom vidljiv niz malih šrafiranih trokuta s okomitim crtama na vrhu, koji ide paralelno s trakom na oštrici, također paralelne cik-cak linije na hrptu noža. Nož ima šuplju metalnu ručku, koja je bila slomljena u dva komada, restaurirana je gipsom u sredini, tako da ovo nije njena originalna veličina.*

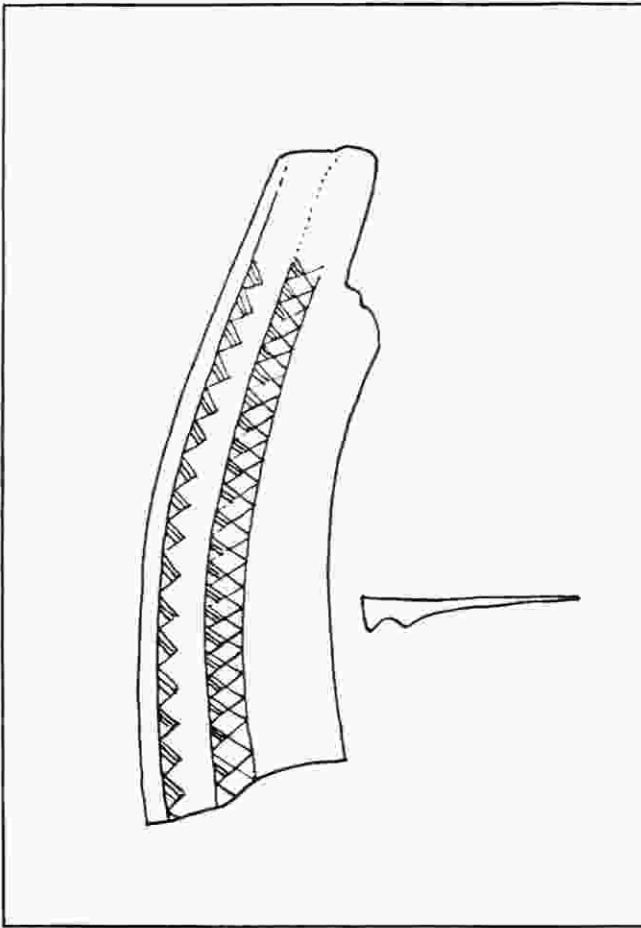
Nalaz iz Sv. Jurja je zajedno s još tri komada oružja iste forme izdvojen u posebnu grupu koja je nazvana *noževi tipa Jurjevo* (GLOGOVIĆ 1989: 16). Tu grupu, osim opisanog noža čine dva zakrivljena noža s nepoznatih nalazišta iz Dalmacije (T. 1, 2; 2, 5) i nož iz Metka u Lici (T. 2, 4). Noževi iz Dalmacije su zahvaljujući Š. BATOVIĆU publicirani, a nalaze se s dijelom tzv. MARUNOVE zbirke u Arheološkom zavodu odnosno Odsjeku za arheologiju Filozofskog fakulteta u Zagrebu, bez preciznijih podataka o mjestu nalaženja. Spremljeni su zajedno s tri komada stare bronce, ulomaka oružja ili oruda, kakvi se često nalaze u ostavama ljevača. Dva komada su vjerojatno ulomci srpova (T. 2, 1, 3), a jedan bi mogao biti dio noža (T. 2, 2). U Đevrskama pokraj Knina naden je frag-

ment istog tipa noža kojemu nedostaje približno pola oštrice (Sl. 1), a čuva se u Arheološkom muzeju u Zadru (BATOVIĆ 1981: T. 9, 1, 2; 8, 4).

Koje su osnovne karakteristike noževa tipa Sv. Juraj? Oni su svi gotovo jednake veličine. Duljina oštrice varira svega za centimetar i pol, od noža iz Sv. Jurja kojemu je oštrica dugačka 29,5 do noža iz Metka s oštricom od 28 cm. Zakrivljeni nož iz splitskog muzeja (Sl. 2) s nepoznatog nalazišta je kraći (dulj. 25 cm) i neukrašen (MAROVIĆ 1981: 55, Sl. 16, 8).

Ulomak noža iz Đevrsaka nacrtan je, nažalost, bez naznake veličine. Načinjeni su svi osim jednoga, u jednodjelnom kalupu s više ili manje pojačanim hrptom i paralelnim rebrom, a oštrica ima naglašeno proširenje na sredini. Oštrica završava koljenastim suženjem i prelazi u kratki jezičac za nasad koji je kod noža iz Metka odlomljen, a kod noža iz sv. Jurja obuhvaćen drškom, no sudeći po dvije zakovice i taj je jezičac bio oblikovan jednako kao kod ostalih noževa. Ornamentacija u principu slijedi oblik noža. Repertoar geometrijskih uzoraka nije velik, upotrebljena su u biti dva motiva: naizmjenično ukošeni snopovi i šrafirani trokuti. Nož iz Sv. Jurja ima koso šrafiranu traku koja naglašava obris oštrice, a nož iz Đevrsaka traku ispunjenu motivom pješčanog sata što je zapravo, kombinacija trokuta koji dolaze kao jedan od dva glavna ukrasna motiva. Dvije linije uz oštricu naziru se na nožu iz nepoznatog nalazišta (T. 1, 2). Na nožu iz Metka su crtice koje izlaze iz trokutića završene malim dvostrukim strelicama (T. 2, 4). Traka s kosim snopovima gravirana je na tri noža i taj je motiv prilagođen širini udubine između hrpta i rebra.

* Zahvaljujem kolegicama R. DREČIŠLIĆ-BIŽIĆ na korisnim savjetima i dr. N. MAINARIĆ-PANĐIĆ, D. BALEN-LEPTUNIĆ i L. BAKARIĆ koje su mi omogućile crtanje i publiciranje grade.

Sl. 1. Devrske pokraj Knina. Po BATOVIĆU 1981. Bez mjerila.
Fig. 1. Devrske (Knin). After BATOVIĆ 1981. No scale.

Ima mišljenja da šrafirani trokuti općenito, također i u primjenjenoj umjetnosti tzv. zapadnobalkanskog geometrijskog stila, prikazuju shematizirano ljudske figure, a da je na nožu iz Metka prikazana povorka ratnika s kacigama na glavi. Ne samo to, već da su to kacige veoma određenog tipa tj. kalotasti šljemovi sa šiljastom krestom (ČOVIĆ 1984: 19sq; DRECHSLER–BIŽIĆ 1988: 18sq, T.1,1).

Razmatranje o sadržaju i značenju geometrijske umjetnosti i pojedinih njenih motiva daleko bi nas odvelo, pa bih zasad ostala kod formalne tipologije ove grupe oružja, pa tako i graviranih ornamenta koji se na njima nalaze. Spomenuti trokutići u nizovima, u ravnim i zakrivljenim trakama, sa crticama na vrhu ili bez njih, dolaze posvuda, primjerice na bodežima iz Primorja i Dalmacije, na britvi iz Nina (grob 6), nožu iz Velike Gorice (grob 3/1916) (BATOVIĆ 1976: 43, Sl.12, 1; VINSKI–GASPARINI 1973: T. 104, 8), na mnogim tokama, pincetama, fibulama, kopčicama itd. Nekoliko trokutića u nizu sa strelicama na kraju okomite crtice – isto kao i na nožu iz Metka – imamo na jednoj, nažalost, oštećenoj glasinačkoj pinceti (Osovo, tumul II, grob 4) (BENAC i ČOVIĆ 1957: T.27, 12).

Iscrtkani trokutići i traka s kosim šrafiranjem motivi su koji imaju zaista veliko područje primjene i to ne samo

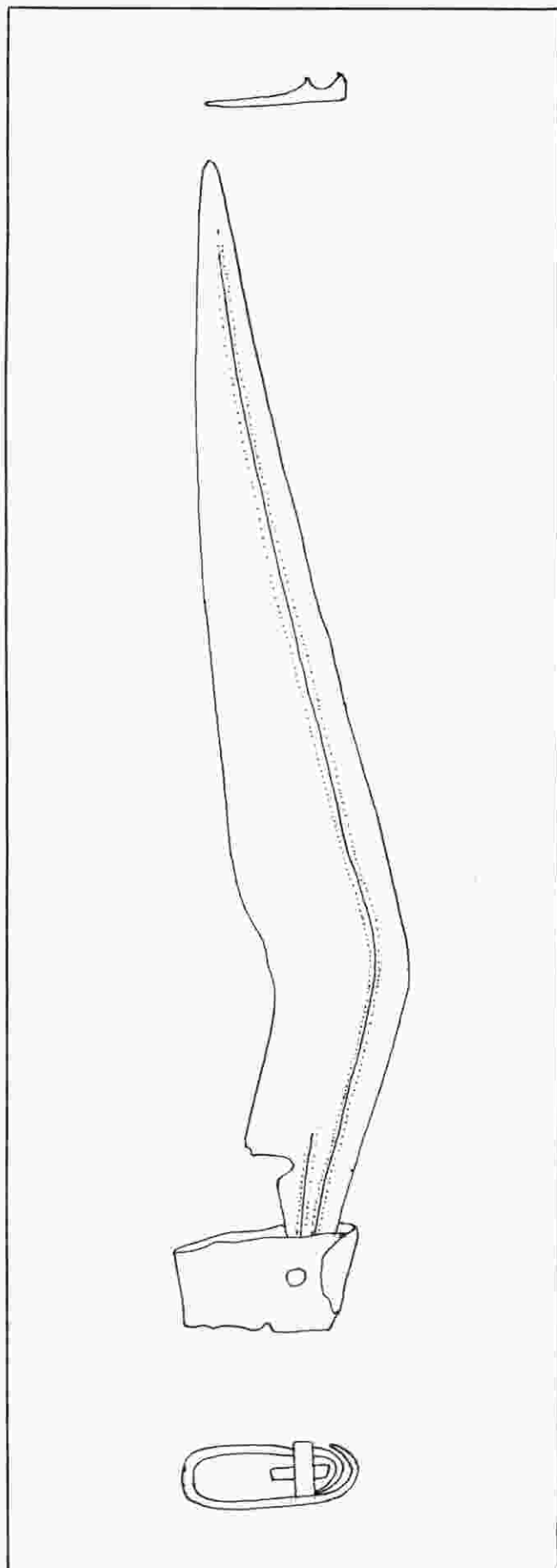
na metalu, već i na keramici, pa noževe Sv. Juraj ne bih povezala sa stupnjevima razvoja zapadnobalkanskog geometrijskog stila. Pogotovo stoga, što su noževi nadejni gotovo svi izvan, ili na periferiji djelovanja toga stila, poglavito nalaz iz Hrvatskog primorja po kojem je čitava grupa oružja nazvana. Ponešto direktniju vezu sa spomenutim stilom može se pripisati jedino nalazu iz Like.

Dosta ujednačen geometrijski ornament upućuje na to da noževi Sv. Juraj potječu iz jednog radioničkog kruga. Druga činjenica koja potkrepljuje tu pretpostavku jest njihov oblik. Pokazalo se, naime, da se dosta teško uklapaju u bilo koji od poznatih tipova brončanodobnih zakrivljenih noževa. S obzirom na njihovu veličinu, noževi tipa Sv. Juraj pripadali bi svakako kasnobrončanodobnim noževima. U razvoju noževa općenito, od njihove prve pojave, pa nadalje, izražena je tendencija povećavanja dimenzija, a kod neravnih je noževa primjećeno da se zakrivljenje postupno premješta od sredine oštrice prema ručki. Među mnogim tipovima noževa koje nalazimo u kasnijim fazama kulture žarnih polja sjeverozapadne Hrvatske za komparaciju s noževima tipa Sv. Juraj interesantan je zakrivljeni nož iz dvojnog groba 1/1911 iz Velike Gorice. Slična je veličina i oblik oštrice, no velikogorički nož spada u tip noža s punokovinskom ručkom i antenama na kraju ručke, a ornamentacija, iako ima sličnu shemu, pripada drugom stilu ukrašavanja. Na hrptu i uzduž gornjeg ruba noža nanizani su utisnuti polukružići (VINSKI–GASPARINI 1973: 156, T. 103, 11).

Noževi su u osnovi podijeljeni prema formi ručke i po tome bi tip Sv. Juraj bio *Griffangelmesser*. To su noževi kod kojih oštrica prelazi u kratku pločicu jednakog presjeka, a baza oštrice je kutasto izrezana i samo je time naglašen početak ručke koja je bila obložena nekim organskim materijalom (drvo, kost, rog ili sl.). U Moravskoj i istočnoalpskom području to su noževi tipa *Stillsfried*, *Oblekovice* i *Reipersdorf* i njima pripada nož iz Velike Gorice (grob 3/1916) koji sam na početku spomenula u vezi s motivom niza šrafiranih trokuta. *A propos* ukrašavanja, jedan nož tipa *Stillsfried* iz Moravske iz *Hobrovany–Olšany* ima uz hrbat graviranu traku s naizmjenično ukrašenim snopovima. *Griffangelmesser* su u većini slučajeva neukrašeni, najčešće su ravni, bez izrazitog zakrivljenja na hrptu, a pločica nema rupice za zakovice, tako da se naši noževi iz Primorja, već i zbog oblika ne mogu pridružiti tom tipu. Inače, RIIHOVSKÝ piše da ti noževi dugo traju neizmijenjena oblika, te da su vjerojatno predložak za kasnije halštatske željezne noževe (RIIHOVSKÝ 1972: 55sq, T. 18, 190).

Budući da su noževi Sv. Juraj ukrašeni, valja spomenuti tip noževa koji se odlikuju vrlo kićenom gravurom, a to su tzv. sojenički noževi (*Pfalbaumesser*), koji u stupnju Ha B 2 dolaze u Moravskoj i istočnoalpskom području kao tip *Wien–Leopoldsberg* i tip *Baumgarten*. Kod njih je grba smještena sasvim na kraju oštrice, a oštrica često ima proširenje na sredini. Gravirani je ukras raznovrstan, dolaze svi mogući geometrijski motivi, ali

Sl. 2. Nepoznato nalazište (Dalmacija). Po MAROVIĆU 1981. 1/2.
Fig. 2. Unprovenanced location (Dalmatia). After MAROVIĆ 1981. 1/2.

gotovo uvijek izdužene trake naglašavaju konturu oštrice noža. Neukrašeni noževi približno istog oblika jesu tip Hadersdorf. Ti su svi noževi s trnom za nasad i, što se evolucije načina pričvršćivanja oštrice za ručku tiče, to je posljednji oblik brončanodobnih noževa. Zapaženo je da na početku mlade kulture žarnih polja postupno gube značenje tipovi noževa s pločicom za pričvršćivanje ručke i uvođe se noževi s trnom za nasad. Popularni su i veoma rasprostranjeni u jugoistočnoj srednjoj Europi tipovi noža Klentnice (maleni) i Velem St. Vid (veliki) s trnom za nasad. Oni imaju izvijenu oštricu u obliku slova S sa hrptom često ukrašenim graviranjem, pojačanim uzdužnim rebrom koje prelazi u trn za nasad (RIHOVSKY 1972: 51sq, 61sq).

Mnogi srednjoevropski noževi, pogotovo oni iz istočnoalpskog područja, dolaze u Italiji. Tip noža srodan onom Velem St. Vid u Italiji je tip Bismantova koji se pojavljuje u razvijenoj protovilanovskoj i u starijoj vilanovskoj kulturi. Noževi tipa Bismantova s jednako elegantno izvijenom oštricom i trnom za nasad, imaju varijante A, B i C. Š. BATOVIĆ je nož iz Sv. Jurja usporedio s fragmentiranim nožem iz Ancone (Colle del Cardeto, grob 1 iz 1902.) varijante A spomenutog tipa. Trn za nasad toga noža spljošten je kao pravokutna pločica, a oštrica je gravirana trakama sa šrafiranim trokutima, a ornamentaciju nosi također i hrbat noža. Nalaz je datiran u stariji stupanj *Piceno I*, dakle u 9. st. p.n.e. Za komparaciju s noževima tipa Sv. Juraj interesantna je i varijanta B, jer su to veći noževi s lučno zakrivljenom oštricom koja nenaglašeno prelazi u pločicu za pričvršćivanje ručke. Oni su nešto stariji i datirani su po ostavi Limone u 10. st. p.n.e. Istakla bih još dva noža tip Bismantova i to varijante C iz Vadene. Ti su noževi s rupicama za zakovice na pločici za nasadivanje ručke, oba su gotovo jednake veličine kao noževi našeg tipa i bogato ukrašeni. Jedan nož iz Vadene ima po širini hrpta graviran motiv naizmjenično ukrašenih snopova. Noževi tipa Bismantova rasprostranjeni su po čitavoj Italiji sjeverno od Abruzzza i uvršteni u tipične oblike kasne protovilanovske, odnosno rane vilanovske kulture. Kasnije, u razvoju italskih noževa, pojedini tipovi poprimaju impozantne dimenzije. To su noževi s tuljcem za nasadivanje ručke tipa S. Francesco, tip Morlungo i Tip Nazari (tip Este kod RIHOVSKOG) itd. (BIANCO-PERONI 1976: 45sq, 58sq, T. 32, 265; 34, 280, 281; 61 D; BATOVIĆ 1983: 314).

Posebni problem kod noža iz Sv. Jurja jest njegova šuplja metalna ručka, koja je zakovicama pričvršćena za nož. Analogije nalazimo kod kasnih željeznih noževa. Ti su noževi u talijanskoj tipologiji svrstani u tip noža s drškom u obliku slova T, s antenskim završetkom drške i s drškom sa šiljastoovalnom jabučicom. Posljednjima bi se, jedino oblikom završetka ručke mogao pridružiti nož iz Sv. Jurja. Nalazi tih noževa su iz grobova Randi I i Benvenuti 93, tj. iz faze Este III D 1, a to je prvi stupanj Certosa vremenski s prijelaza iz 6. u 5. st. p.n.e., pripadaju halštatskom kulturnom krugu, pa su njihovi nalazi u Italiji ograničeni na venetsko područje (BIAN-

Sl. 3. Gurka.
Fig. 3. Gurkha.

co-PERONI 1976: 43sq, T. 21, 165; 22, 167). Oni svi imaju željeznu oštricu, kasnijeg su datuma, pa se formalno, po principu uglavnom važeće tehnološke periodizacije (bronca – brončano doba; željezo – željezno doba), ne mogu paralelizirati s našim noževima. U pogledu halštatskih noževa, dakle u željeznom dobu suočeni smo konačno, s problemom zakrivljenih mačeva.

Veliki ili mali nož, zakrivljeni nož, jednoredni mač, zakrivljeni ili koljenasti mač, sve su to pojmovi koji se isprepliću u terminološkom i funkcionalnom pogledu, što kod noževa Sv. Juraj dolazi do punog izražaja. Naime, noževi tipa Sv. Juraj, pogotovo uski dugački nož s

nepoznatog lokaliteta (T. 1, 2) najviše sličje kratkim (duljina 30–50 cm) željeznim jednorednim mačevima s otklonjenom ručkom, odnosno koljenasto savijenim sječivom. Njihovom pojavom u stupnju Ha C u istočnoalpskom pretprostoru i šire bavili su se F. STARÉ (STARÉ 1974: 67–76) i M. GUŠTIN koji je razlučio starije noževe – mahaire i mlade, latenske *espade falcate* – *falchione*, koje se isto tako zovu mahaire. Nama je, dakako, interesantna starija skupina i to varijanta Tržišće – Donja Dolina. Oštrica je kod te varijante lagano izvijena i blagim zaobljenjem prelazi u pločicu ili trn za nasad, ručka je načinjena od organskog materijala, a oštrica ima profilirani hrbat. Picenski zakrivljeni mačevi, koji imaju T završetak ručke od organskog materijala pridruženi su varijanti Tržišće – Donja Dolina. M. GUŠTIN piše da su oni, isto tako i istarski željezni zakrivljeni mačevi, posebno samostalna grupa koju još nije moguće jasno definirati. Picenski su i istarski mačevi malo starija pojava od mačeva varijante Tržišće – Donja Dolina koji su datirani ostavom iz Tržišća kod Cerknice u Ha C 2 stupanj (GUŠTIN 1974: 77–94). Istarske noževe, napose nalaz iz Picuga, K. MIHOVIĆ je atribuirala stupnju Istra III koji počinje krajem 8. st. p.n.e., a njihova je pojava, jednako kao i koničnih šljemova s dvostrukom krestom, odraz prekomorskih veza Istre s Picenumom (MIHOVIĆ 1987, 44). Ondje je pojava željeza evidentna već u 8. st. p.n.e., a grobovi sa zakrivljenim noževima idu u fazu Novilara II (MOLARONI 2, Servici 1 b) koja počinje u drugoj polovici 8. st. p.n.e. (BEINHAEUER 1985: 240, 265, 365, 382).

O ratnoj vještini i naoružanju željeznog doba srednje Italije pisao je P.F. STARY i u svom je radu nekoliko poglavlja posvetio picenskom oružju. Zakrivljeni noževi o kojima je riječ nazvani su srpasti mačevi (*Sichelschwerter*), nađeni su osim u Novilari također u Verucchiju, Anconi, S. Severu i Ripatransoneu. Datacija im je 7. st. p.n.e., a što se njihovoga porijekla tiče, slaže se s GUŠTINOM o njihovom ishodištu na istočnobalkanskom prostoru. Zanimljivo je tumačenje o upotrebi srpastih mačeva kao oružja u borbi. Budući da su zakrivljeni, nespretni su za zamahivanje i udarac, piše STARY, pa je nezamislivo njihovo korištenje u pješakačkoj borbi. Možda su bili oružje vojnika jahača, čemu u prilog ide njihovo balkansko porijeklo. U vezi s tim citirani su grobovi s balkanskog područja u kojima su srpasti mačevi nađeni s željeznim žvalama (STARY 1981: 26 sq).

Na temelju bogate arheološke evidencije: dobro datirani nalazi oružja u zatvorenim grobnim cjelinama, likovni prikazi na vazama i u toreutici, skulpture, stele, reljefi kao elementi arhitekture itd., nije teško rekonstruirati naoružanje pojedinih već etnički formiranih kulturnih grupa željeznog doba u Italiji. Što više, pomoću antičkih povijesnih izvora mogu se razvijati razne teorije o ratnoj tehnici, borbenoj strategiji i sl., s napomenom da se vrlo često pisani izvori ne slažu sa slikom koju daje arheologija (STARY 1981: 261sq). Upravo zbog tog nesklada, te razmjerno siromašnih i jednih i drugih

izvora — dalekosežne pretpostavke o nekakvom vojničkom ustrojstvu za liburnsku, odnosno japodsku željeznodobnu grupu nisu zasad moguće, pa bih za funkciju noževa tipa Sv. Juraj radije navela jednu suvremenu paralelu.

Pripadnik naroda Gurka iz Nepala drži uspravno kukri 38 cm dugačak zakrivljeni čelični nož, svoje tradicionalno oružje (Sl. 3). Osim iste veličine, oblik je oštrice gotovo identičan prethistorijskim noževima o kojima je riječ, a ručka, koja je načinjena od drugog materijala, ima šiljastoovalnu jabučicu istu kao nož iz Sv. Jurja. Kao pripadnik vojske iz bivših kolonija, Gurkha ne nosi svoju narodnu nošnju, već britansku uniformu. U tom kontekstu, noževi — *kukri* nisu, naravno, dio redovitog modernog naoružanja, ali su kao hladno oružje, kako kažu, i u novovjekim ratovima služili doslovce za klanje i sakaćenje protivnika.

U zaključku, valja se ipak vratiti u prehistoriju. Noževi tipa Sv. Juraj već su navedeni kao karakterističan oblik kasnog brončanog doba Liburnije (BATOVIĆ 1983: 313, Sl. 20) bez preciznijih kronoloških određenja. Veličina i oblik ukazuju na to da nisu stariji od stupnja Ha B 2 (9. st. p.n.e), međutim lijevanje u jednodijelnom kalupu i presjek sličan onome koje nalazimo kod srpova, elementi su koji plediraju za raniju dataciju. I. MAROVIĆ je nož iz splitskog muzeja datirao u Ha B 1 (MAROVIĆ 1981: 55). S druge strane, navedene analogije sa željeznim noževima ili srpastim mačevima stupnja Ha C – shvaćeni, dakle, kao domaća liburnska, odnosno japodska prilagodba oružju koje dolazi na suprotnoj italskoj obali u Picenumu i u Istri, dozvoljava pretpostavke o njihovom nešto kasnijem nastanku i to najranije u kasnom 8. st. p.n.e.

LITERATURA

- BATOVIĆ, Š., 1976, La relazioni culturali tra le sponde Adriatiche nell'età del ferro, u: *Jadranska obala u protohistoriji*, Zagreb: 11–93.
- BATOVIĆ, Š., 1981, L'età del bronzo recente sulla costa orientale dell'Adriatico, *GodCenBal Isp* 16: 21–63.
- BATOVIĆ, Š., 1983, Kasno brončano doba na istočnom Jadranskom primorju, u *PJZ* IV: 271–374.
- BEINHÄUER, K.W., 1985, Untersuchungen zu den eisenzeitlichen Bestattungspätzen von Novilara, Frankfurt.
- BENAC, A. i ČOVIĆ, B., 1957, *Glasinac 2, Željezno doba*, Sarajevo.
- BIANCO-PERONI, V., 1976, *Die Messer in Italien*, PBF VII/2, München.
- ČOVIĆ, B., 1984, Umjetnost kasnog bronzanog i starijeg željeznog doba na istočnoj jadranskoj obali i u njenom zaleđu, u: *Duhovna kultura Ilira, Posebna izdanja CenBal Isp*, 11, Sarajevo: 7–41.
- DRECHSLER-BIŽIĆ, R., 1988, Dva zanimljiva nalaza iz japodske nekropole u Prozoru, *VAMZ, III Ser.* 21: 17–28.
- GLOGOVIĆ, D., 1989, Prilozi poznavanju starijeg željeznog doba na sjevernom Jadranu. Monografije 1, Zagreb.
- GUŠTIN, M., 1974, Mahaire. Doprinos k povezavi Picena, Slovenije in Srednjeg Podonavja v 7. stol. pr.n.š., *Situla* 14–15: 77–94.
- MAROVIĆ, I., 1981, Prilozi poznavanju brončanog doba u Dalmaciji, *VAHD* 75: 7–61.
- MIHOVIĆ, K., 1987, Poreština u kontekstu željeznog doba Istre i susjednih kulturnih skupina, *Zbor Poreč* 2: 41–49. Poreč.
- RIHOVSKY, J., 1972, *Die Messer in Mähren und dem Ostalpengebiet*, PBF VII/1, München.
- STARÉ, F., 1974, Grob starejšeželeznodobnega bojevnikar iz Legna pri Slovcnj Gradcu, *Situla* 14–15: 68–76.
- STARY, P.F. 1981, Zur eisenzeitlichen Bewaffung und Kampfwesen in Mittelitalien, *Marburger Stud. Vor. Frühgesch.* 3, Mainz.
- VINSKI-GASPARINI, K., 1973, *Kultura polja sa žarama u sjevernoj Hrvatskoj*, Zadar.

Summary

KNIVES OF SV. JURAJ TYPE

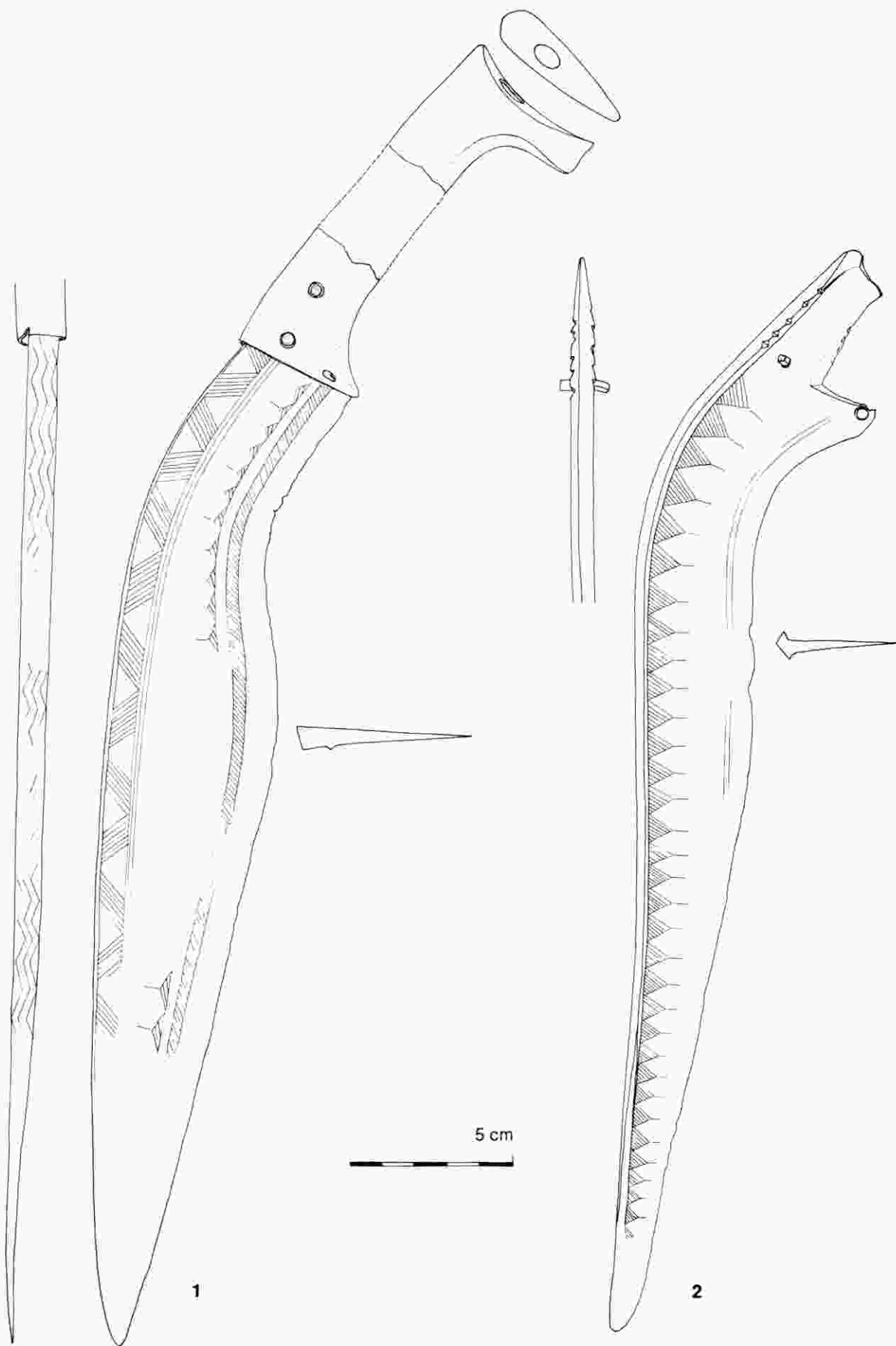
The group of Sv. Juraj type knives (GLOGOVIĆ 1989: 16) consist of the two bent knives from unknown locations in Dalmatia (Pl. 1, 2; 2, 2), a knife from Medak in Lika (Pl. 2, 1) and the one from Sv. Juraj near Senj (Pl. 1, 1). A fragment of one of the same type was discovered in Đevrske near Knin (Fig. 1). It has about half of the blade missing, and is currently kept in Archaeological Museum in Zadar (BATOVIĆ 1981: T. 8, 4). The basic characteristic of Sv. Juraj knives is that they are all approximately of the same size; the length varies by only 1.5 cm. The Sv. Juraj knife is 29.5 cm long and the one from Medak 28 cm. The knife from Split (Fig. 2) is shorter and bears no engraving decoration follows the shape of the knife. Only few geometrical motifs are used in ornamentation; hatched triangles, hatched lines and lines with alternative angled hatching. Lines which extend from the triangles on the knife from Medak and in a small double arrows (Pl. 2, 1). It is thought that, hatched triangles represent schematic human figures. The triangles on the knife from Medak would thus represent a procession of warriors with crested helmets (ČOVIĆ 1984: 19 ff; DRČIŠLER–BIŽIĆ 1988: 18 ff, T. 1, 1). Rows of triangles placed in straight or bent bands, with lines on top or without them were found everywhere, for example on daggers from Hrvatsko Primorje and Dalmatia, on razor from Nin (grave 6), on knife from Velika Gorica (grave 3/1916) (BATOVIĆ 1976: 43, Fig. 12, 1; VINSKI–GASPARINI 1973: T. 104, 8), on many buttons, tweezers, fibulae, buckles etc. The same motif of arrows above triangles appears on tweezer from Glasinac (Osovo, tumulus II, grave 4) (BENAC and ČOVIĆ 1957: Pl. 27, 12). The relatively unified geometrical ornamentation, size and shape points a single production centre for manufacture of Sv. Juraj type knives. The bent knife from double grave 1/1911 in Velika Gorica is interesting when compared with the Sv. Juraj exemplar. It is of a similar shape and size, but it has a full metal handle with the antennae and a different type of decoration (VINSKI–GASPARINI 1973: 156, Pl. 103, 11). Š. BATOVIĆ has compared Sv. Juraj knife with the fragmented knife from Ancona (Colle del Cardeto, grave 1/1902) of Bismantova, variant A type, which was dated to the earlier stage of Piceno I, i.e. to the 9th century BC (BIANCO–PERONI 1976: 45 ff, 58 ff, Pl. 32, 267; 34, 280, 281, 61 D; BATOVIĆ 1983: 318). The Sv. Juraj knife has a hollow metal handle riveted to the tang. The analogy for this type of handle is found on the later iron knives from the Hallstatt circle. In Italy these knives are confined to the Veneto area (grave Randi I and Benvenuti 93) from the Este III D i Phase, and that is the first Certosa stage of transition of sixth to the fifth century BC (BIANCO–PERONI 1976: 43 ff, Pl. 21, 165; 22, 167). When Hallstatt knives are considered, the problem of Iron Age curved swords emerges. Large or small knife, curved knife, single-edge sword, curved or knee-shaped sword, all these are terms which intermingle functionally and terminologically. The knives of Sv. Juraj type, and especially the long narrow example from the unknown location (Pl. 1, 2) bear the closest resemblance to the short (30 to 50 cm long) iron single-edged sword with the drifted handle and knee-shaped blade. Their appearance in the Ha C stage of the eastern pre-Alpine region was examined by M. GUŠTIN who singled out the Tržišče–Donja Dolina type dated by a hoard from Cerknica into Phase Ha C 2 (GUŠTIN 1974: 77–94). The Picenum as well as analogous finds from Istria are somewhat older. Iron curved swords in Picenum appear in the Novilara II Phase (Molaroni 2, Servici 1 b), and in Istria III Phase, which is the second half of the eighth century BC (MIHOVIĆ 1987: 44; BEINHÄUSER 1985: 240, 265, 365, 382). P. F. STARY called Picenum curved iron knives sicel-shaped swords (Sichelschwerter). They are dated to the seventh century BC and STARY as well as GUŠTIN

presumes eastern Balkans as their origin. This opinion is emphasized through their function as a cavalry weapon (STARY 1981: 26 ff, 261 ff). On the basis of the rich archaeological data and the ancient historical sources it is not difficult to reconstruct war skills of various cultural groups of Central Italy. This, however is not possible for the Liburnian and Iapodian Iron Age groups. This is why a modern parallel for the Sv. Juraj knives is proposed. It is a knife – kukri, a well known traditional weapon of Gurkhas from Nepal (Fig. 3). This is a steel knife approximately 40 cm long with the shape of the blade almost identical to the prehistoric knives from Liburnia. Gurkhas are especially skilled in furtive approach and their knives were used even in modern wars for killing and maiming enemy. There is every reason to believe that prehistoric Liburnian knives were used in a similar way.

The knives of Sv. Juraj type have already been placed among the typical shapes of the late Bronze Age of Liburnia (BATOVIĆ 1983: 313, Fig. 20). Judging by their size and shape, these knives are not older than Ha B 2 Phase (ninth century BC). However, casting in a single mould and the section similar to that of the sicels are elements in favour of earlier dating. On the other hand, analogies with iron knives i.e. sicel-shaped swords of the Ha C Phase, allow the presumption of their later date, as a local adjustment to the shape of iron weapons in Ha C Phase in the area of the middle Danube valley, eastern Balkans, Slovenia, Istria and on the Italian coast in Picenum. In relation to Picenum – Caput Adriae – Liburnia, their dating would be late eighth century at the earliest.

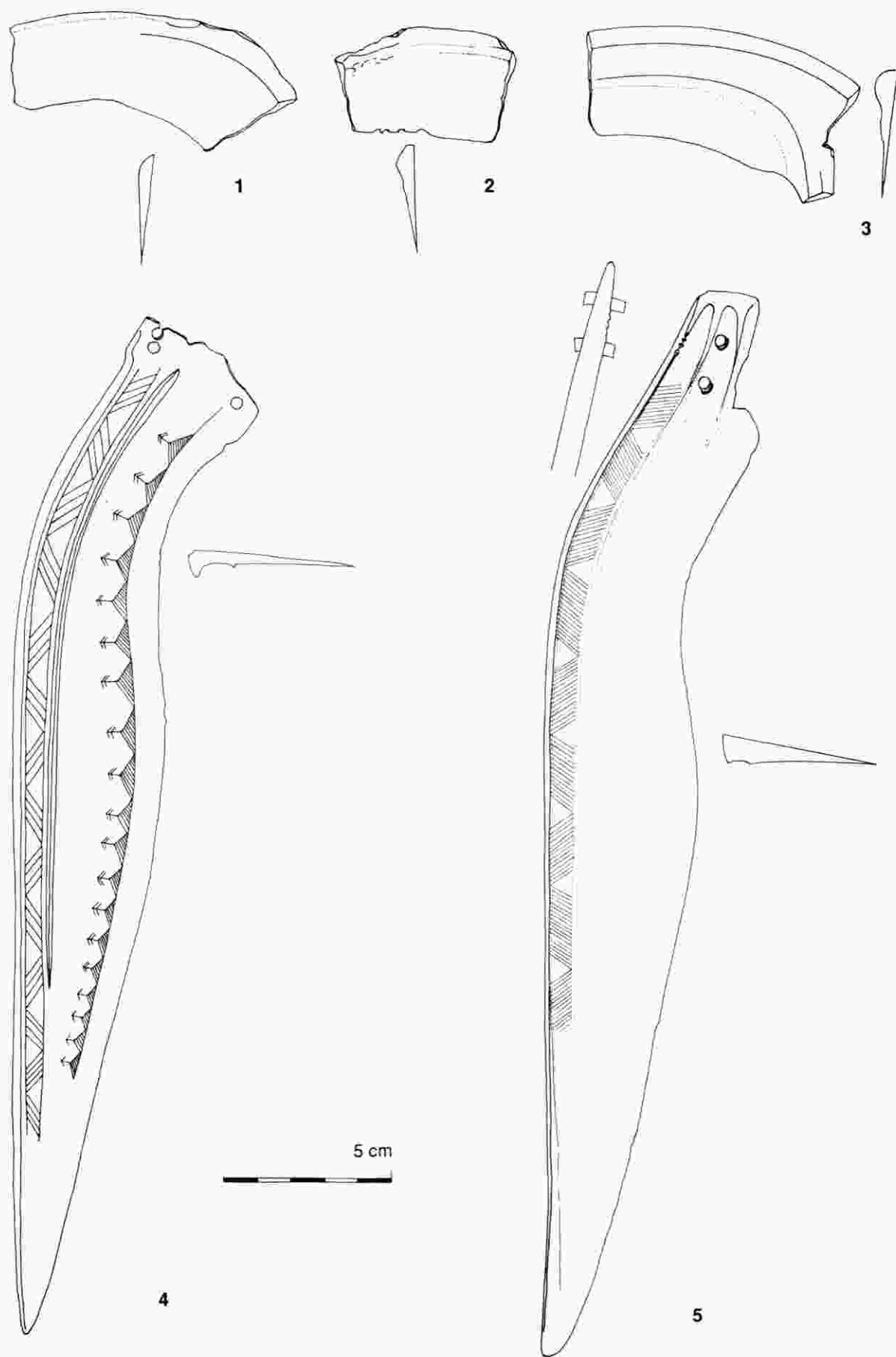
Translated by

Rajka MAKJANIĆ–DAVISON

T. 1. 1 Sv. Juraj, 2 Nepoznato nalazište. Crtež: V. GLOGOVIĆ.

Pl. 1. 1 Sv. Juraj, 2 Unprovenanced location. Drawing: V. GLOGOVIĆ

T. 2. 1, 2, 3, 5 Nepoznato nalazište, 4 Medak.
Po DRECHSLER-BIŽIĆ.

Pl. 2. 1, 2, 3, 5 Unprovenanced location, 4 Medak. After
DRECHSLER-BIŽIĆ.